

RĂZBOIUL CIVIL LIBANEZ

(1975-1990)

de Alexandru MĂCEȘANU

ABSTRACT

Like many other civil wars, the Lebanese conflict created conditions that encouraged new bloodshed. The spiral of violence, economic implosion and the erosion of state authority not only increased the number of armed people, but also created new political actors interested in prolonging the conflict. For example, the size of the militias doubled or tripled from the initial 20,000, as a result of growing insecurity and economic advantage. In the absence of jobs, militia salaries became an attractive alternative to poverty. Funds for these militias were also obtained through violence and illegal activities. Although the Lebanese civil war is often portrayed as a Muslim-Christian conflict, its underlying causes were political rather than religious.

Introducere

Situat pe țărmul estic al Mării Mediterane, Libanul – oficial Republica Libaneză – este o țară în Asia de Sud-Vest (în Orientul Apropiat). Se învecinează cu Republica Arabă Siriană, la nord și est, și cu Statul Israel, la sud, iar la vest este mărginită de Marea Mediterană. Libanul are o populație de aproximativ 6 milioane de locuitori și se întinde pe o suprafață de 10.452 km², fiind considerată una dintre cele mai mici țări din lume.

Limba oficială a statului este araba, dar limba franceză este recunoscută, de asemenea, oficial. Dialectul libanez al limbii arabe este folosit alături de araba modernă standard în toată țara. În pofida dimensiunilor reduse ale statului (BBC News 2011), cultura libaneză este renumită atât în lumea arabă, cât și la nivel global, fiind promovată în principal de o diasporă numeroasă și influentă. Înainte de războiul civil libanez, țara se bucura de o economie diversificată, care includea turismul, agricultura, comerțul și serviciile bancare. Puterea și stabilitatea financiară din anii 1950 și 1960 i-au adus Libanului porecla de „Elveția Orientului” (Sami Moubayed 2007), în timp ce capitala sa, Beirut, a atras atât de mulți turiști, încât i s-a spus mult timp *Parisul Orientului Mijlociu*.

Din cele mai vechi timpuri, Libanul a fost o societate alcătuită din musulmani sunniți și creștini, stabiliți în zonele citadine ale litoralului, și iți care sălășluiesc în Valea Bekaa, la est, și druzi¹ aflați în zonele muntoase (Druzi n.d.). Creștinii libanezi au fost cei care au condus Administrația guvernamentală (BBC News 2007). În perioada 1920-1943 a dominației franceze, când Libanul a avut statut colonial, iar religia s-a aflat în profundă interdependență cu politica, conducerea statului a oferit prioritate creștinilor maroniți², cu toate că musulmanii erau majoritari (Maroniți 2014). Pe de altă parte, grupările de orientare stânga, precum și cele de influență arabă nu agreau preferințele administrației de stat (De Clerck n.d.). O mare parte a palestinienilor din Israel au migrat în Liban (aproximativ 100.000 de refugiați) în momentul înființării statului Israel. Exodul populației arabe palestiniene din anul 1948, respectiv 1967, din teritoriile capturate de Israel în timpul războiului arabo-israelian, a modificat echilibrul demografic în beneficiul musulmanilor (Chaigne-Oudin & El Khoury 2020). De asemenea, criza politică din 1958, migrarea creștinilor către țările occidentale, alinierea grupărilor panarabe și de stânga cu țările arabe, precum și Războiul Rece au contribuit la dezintegrarea statului libanez.

Războiul civil libanez (în arabă, اللبنيان، حرب الأهلية – *Al-Ḥarb al-Ahliyyah al-Lubnāniyyah*), care a durat între anii 1975 și 1990 și s-a soldat cu aproximativ 150.000 de victime, a avut mai multe etape. În urma războiului, conform datelor publicate în anul 2012 (Joe n.d.), aproximativ 76.000 de persoane au rămas strămutate în Liban, fiind înregistrat și un fenomen masiv de expatriere a aproximativ un milion de libanezi.

Conflictele armate dintre forțele creștinilor libanezi și cele palestiniene (avem în vedere aici, în special, pe cei din Organizația pentru Eliberarea Palestinei-OEP) au debutat în anul 1975, iar mai târziu, grupurile musulmane de stânga, panarabe și libaneze, au format o coaliție cu palestinienii; în timpul războiului, forțele s-au regrupat, alianțele fiind reorientate. În plus, unele țări vecine, precum Siria și Israelul, au intervenit în derularea ostilităților, devenind partizane ale diferitelor grupări combatante. Inclusiv unele structuri militare internaționale de menținere a păcii, precum Forța Multinațională din Liban și Forța Interimară a Națiunilor Unite în Liban (UNIFIL³), s-au implicat în derularea evenimentelor.

Începutul războiului și prima lui etapă (1975-1978)

Înainte de conflictul armat între Israel și alianța formată din statele arabe Egipt, Iordania și Siria – care s-a desfășurat în perioada 5-10 iunie 1967, fiind cunoscut în istorie ca Războiul de Șase Zile –, aproximativ 400.000 de refugiați palestinieni locuiau deja în Liban. Țara avea o istorie de conflicte între diferite grupuri de musulmani, creștini și druzi. Între anii 1968-1975, Organizația pentru Eliberarea Palestinei a început să formeze miliții armate printre refugiați, pentru a lansa atacuri împotriva Israelului, ajungând să controleze o mare parte din sudul țării, ceea ce a dus și la ciocniri cu forțele armatei libaneze.

Confrunțați cu această amenințare la adresa puterii lor tradiționale, creștinii libanezi au început să se înarmeze, fenomen care a fost urmat de militarizarea diferitelor grupuri politice sau religioase. Până în anul 1971, situația era scăpată de sub control, având loc numeroase lupte locale. Din cauza confruntărilor cu diferitele facțiuni, guvernul libanez, foarte slăbit, nu a putut menține ordinea, stare de fapt ce a condus la ciocniri acerbe la Beirut între creștinii din estul orașului și palestinienii din diferitele

tabere militare. Conflictele armate între diferitele miliții existente⁴ s-au extins în scurt timp, în restul țării (aprilie 1975). Începutul războiului civil în Liban, care avea să dureze 15 ani, este oficial legat de evenimentul din data de 13 aprilie 1975, când mai mulți palestinieni înarmați au avut o tentativă de asasinat asupra lui Pierre Gemayel, liderul falangist⁵ creștin maronit. Drept răzbunare, creștinii maroniți au ucis 27 de palestinieni civili, după care conflictul a degenerat timp de o săptămână în lupte violente între forțele palestiniene musulmane și falangiști (Chaigne-Oudin & El Khoury 2020).

Rivalitățile sângeroase dintre grupările naționaliste, de dreapta și creștine, împotriva palestinienilor și grupărilor de stânga au determinat guvernul național, depășit de situație, să solicite intervenția unei forțe a Ligii Arabe, formată, în principal, din militari sirieni. Astfel, în cursul lunii iunie 1976, o armată compusă din trezeci de mii de militari din Siria a ajuns în Liban, cu scopul declarat de a restabili ordinea. În fapt, invazia a fost o încercare disimulată de revendicare teritorială, Siria nerecunoscând niciodată independența Libanului, obținută în 1943, când a ieșit de sub jurisdicția Franței. Pe moment, trupele siriene au oprit atacurile forțelor palestiniene musulmane împotriva creștinilor. În octombrie 1976, în urma unei decizii a țărilor participante la Summitul de pace desfășurat la Cairo, trupelor siriene li s-au alăturat trupe egiptene, saudite și din alte state arabe, formând așa-numita *Forță arabă de descurajare* (Tristam 2019).

Astfel, s-a ajuns ca trupele străine să sprijine guvernul controlat de creștini. Capitala, ca și restul țării, era împărțită între diferite grupări care se luptau constant între ele. Țara devenea un teatru de război, cu focare ce se stingeau și apăreau succesiv în alte regiuni, provocate de insurgenți și întreținute de statele vecine.

Atragerea Israelului în conflict a avut loc în urma atacurilor comandourilor palestiniene, pe 11 martie 1978, asupra unei ferme israeliene din apropierea graniței, urmate de deturnarea unui autobuz. Israelul a ripostat, iar în urma confruntărilor, au fost uciși 37 de israelieni și 9 palestinieni. Trei zile mai târziu, armata israeliană a intrat în Liban, într-o operațiune militară denumită Litani, după numele râului care străbate sudul statului libanez. Scopul declarat al invaziei era distrugerea OEP,

însă operațiunea nu a avut succes. Pe 19 martie 1978, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a adoptat Rezoluția 425, cerând imperios Israelului să se retragă din sudul Libanului, iar ONU să înființeze pe teritoriul libanez o forță multinațională de menținere a păcii. Astfel, s-a format Forța Interimară a Națiunilor Unite în Liban, cu un mandat de șase luni, care își desfășoară și în prezent activitatea în respectivul teritoriu. Dând curs rezoluției Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, pe 13 iunie 1978, Israelul s-a retras din teritoriile libaneze, predând autoritatea armatei libaneze separatiste, conduse de maiorul Saad Haddad⁶, un aliat israelian (Lebanese Civil War, n.d.).

Pe 1 iulie 1978, teatrul de război a cunoscut o schimbare radicală. Siria a întors armele împotriva creștinilor libanezi, provocând cele mai cumplite ciocniri armate din ultimul timp, soldate cu distrugeri și uciderea de persoane, în special în zonele locuite de creștinii libanezi. Prin intervenția lui Jimmy Carter, președintele SUA, care a intermediat acordurile de la Camp David între Israel și Egipt, în septembrie 1978, s-a încheiat prima pace arabo-israeliană, cu care palestinienii din Liban nu au fost de acord, amenințând cu noi atacuri asupra Israelului (Tristam 2019).

Numai că Israelul nu a rămas în expectativă, în pofida faptului că și-a retras soldații din Liban. Între anii 1979-1983, serviciile secrete israeliene au orchestrat numeroase atentate cu mașini capcană, în care au fost uciși sute de palestinieni și libanezi, majoritatea civili (Reilly 1982). Generalul israelian David Agmon afirma faptul că obiectivul a fost: să provocăm haos printre palestinienii și sirienii din Liban, fără a lăsa vreo amprentă israeliană, să le dăm sentimentul că erau în mod constant sub asediu și într-o permanentă stare de insecuritate (Bergman 2019: 316).

La 16 iulie 1981, rachete palestiniene au ucis trei civili israelieni. A doua zi, avioanele israeliene au bombardat masiv birourile OEP din Beirut, ucigând între 200 și 300 de persoane, în principal civili libanezi, și rănind peste 800 de persoane. Confruntat cu atacurile militanților palestinieni din sudul Libanului pe teritoriul său, Israelul a decis să lanseze o nouă ofensivă. Împreună cu milițiile creștine, israelienii le-au distrus bazele palestinienilor, i-au forțat să se retragă spre nord și le-au ocupat teritoriul până la râul Litani.

¹ Druzii - entitate etno-religioasă arabofonă din Asia Anterioară, desprinsă din islamului șiit (Druzi n.d.).

² Maroniții - creștinii catolici din Orientul Mijlociu, localizați în Liban, Siria, Cipru și Turcia (Maroniți 2014).

³ United Nations Interim Force in Lebanon (Forța Interimară a Națiunilor Unite în Liban).

⁴ Aceste miliții, care s-au format în mare parte pe linii comunale, sunt: Frontul Libanez (LF), condus de falangiști (sau Falange), care reprezenta clanuri creștine maronite ai căror lideri dominaseră clasa tradițională de elită a țării; Mișcarea Națională Libaneză (LNM), o coaliție de laici de stânga și musulmani sunniți, care simpatizează naționalismul arab; Amal („Speranța”, de asemenea, un acronim pentru mișcarea Afwāj al-Muqāwamah al-Lubnāniyyah, respectiv Detașamentele de rezistență libaneze), formată din populiști și iți și Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP), care reprezenta marea populație de refugiați palestinieni din Liban.

⁵ Falangist, membru al unei falange, grupare politică paramilitară de tip fascist.

⁶ William A. Rugh, în *Arab Mass Media, Newspapers, Radio, and Television in Arab Politics* (2004:197), scrie că Saad Haddad a fost fondatorul și șeful Armatei Sud-Libaneze (SLA) în timpul războiului civil libanez. În timpul conflictului din sudul Libanului, Saad Haddad a condus postul de radio creștin „Vocea speranței”, inițial ca un demers caritabil pentru a susține enclava creștină din acest teritoriu, dar care a fost ulterior politizat.

A doua etapă a războiului (1982-1985)

Invazia israeliană din 6 iunie 1982 a fost condusă de generalul Ariel Sharon, care a ajuns cu armata până în suburbiile sudice ale Beirutului. Atunci au fost uciși, după estimările unor organizații internaționale, precum Crucea Roșie, peste 18.000 de persoane, în majoritate civili libanezi.

Adjudecându-și victoria în fața militanților palestinieni din centrul Libanului, trupele israeliene au lansat o nouă campanie în nord, învingându-i atât pe palestinieni și aliații lor de stânga, cât și pe sirieni. La presiunea țărilor arabe, după trei luni de atacuri sângeroase, când imaginile bombardamentelor și ale uciderii civililor au împânzit televiziunile, îngrozind opinia publică mondială, Statele Unite, principalul aliat al Israelului, au propus și promovat ideea necesității încetării focului.

Organizația pentru Eliberarea Palestinei a fost evacuată din Beirut, imediat ce armata israeliană a capturat orașul. Pe 30 august 1982, după multe eforturi diplomatice dirijate de SUA, Yasser Arafat și OEP, care în ultimii ani conduseseră un adevărat stat în Beirut și în Libanul de Sud, părăsesc țara. În schimbul plecării OEP din Liban, soldații și militanții sirieni și palestinieni, încercuți în Beirut, au fost evacuați într-o operațiune susținută de aceeași putere multinațională temporară, formată din soldați britanici, italieni, francezi și americani. Aproximativ 6.000 de luptători OEP au ajuns inițial în Tunisia, de unde au fost ulterior dislocați. Majoritatea combatanților s-au reorientat spre Cisiordania și Gaza (Chaigne-Oudin & El Houry 2020).

La 23 august 1982, Bashir Gemayel, liderul partidului Kataeb, a fost ales în funcția de președinte, în pofida boicotului pus la cale de către facțiunile musulmane. Președintele Gemayel a încercat să rezolve conflictul, dar a fost asasinat de un fanatic maronit⁷ pe 14 septembrie, la nici o lună de la alegerea sa. A doua zi, pe 15 septembrie 1982, forțele armate israeliene au invadat cartierele vestice ale Beirutului, fiind prima oară când armată israeliană ocupa o capitală arabă. La câteva zile după asasinarea președintelui, milițiile creștine libaneze l-au răzbunat pe Gemayel prin masacrarea a mii de palestinieni în Sabra și Shatila, două tabere de refugiați din sudul Beirutului. Potrivit unor statistici, numărul victimelor s-a situat între 2.000 și 3.000 de persoane (Khoder 2016).

Pasivitatea forțelor israeliene față de actele de răzbunare ale milițiilor creștine împotriva palestinienilor

a provocat critici internaționale și a determinat Statele Unite să solicite înlocuirea armatei multinaționale a ONU, după retragerea acesteia din Beirut, la 10 septembrie 1982. Forțele israeliene au părăsit și ele capitala, nu însă și Libanul, înainte de sfârșitul lunii septembrie, încheind operațiunea Pace pentru Galileea (Amiot 2020).

Luna septembrie a anului 1982 a fost importantă prin prisma altor două evenimente: Amin Gemayel, fratele lui Bashir, a preluat funcția de președinte al Libanului, pe 23 septembrie, iar pe 24 septembrie, Forța Multinațională, formată din militari americani, francezi, englezi și italieni, a intrat în țară, cu scopul declarat de menținere a păcii. Dacă la început Forța Multinațională a avut o prezență neutră, cu timpul a devenit apărătoarea noului regim Gemayel împotriva druzilor și šiitilor din Libanul central și de sud (Global Security n.d.).

În timpul ocupației israeliene, palestinienii și aliații au format o grupare de gherilă și de atacuri sinucigașe, obligându-i pe israelieni să se retragă din nou, la sud de râul Litani, și să-i abandoneze pe aliații lor creștini. Nevoite să gestioneze situația grea care se perpetua în țară, trupele ONU s-au stabilit și ele în sudul Libanului și au încercat, fără succes, să reorganizeze guvernul și forțele armate libaneze, urmărind să restabilească pacea în capitală. Forțele israeliene s-au retras în iulie 1983, spre râul Awali, la nord de Sidon. Întreaga zonă dintre acest râu și granița a rămas controlată de israelieni până în 1985. A fost considerată *zonă de securitate* și se întindea de-a lungul frontierei libano-israeliene, cu o adâncime de 20 km, fiind patrulată de armata sud-libaneză, condusă de generalul Antoine Lahad și de soldați israelieni (Chaigne-Oudin & El Houry 2020).

În această perioadă, forțele israeliene au fost atacate de mai multe grupuri armate libaneze, inclusiv cele din comunitatea šiită, cea mai numeroasă din sudul Libanului. Ieșirea OEP din conflict, în 1982, a lăsat un vid de putere în partea islamo-progresistă, în special în sud, unde palestinienii fuseseră cei mai puternici și unde era concentrată majoritatea šiitilor libanezi. Până atunci, partidul Amal fusese principalul garant al acestei comunități.

Dar nu numai armata israeliană s-a confruntat cu atacuri teroriste venite, în primul rând, din partea unor sinucigași libanezi. La data de 18 aprilie 1983, Ambasada SUA din capitala Libanului a fost ținta unui atac terorist, soldat cu 63 de morți. Pe 23 octombrie 1983, cazarmele Marinei Militare a SUA, de lângă aeroportul din Beirut, au fost atacate de un kamikaze într-o mașină utilitară, care a ucis 241 de soldați americani, 58 de soldați francezi și 6 civili (Tristam 2019). În aceeași zi, unitățile militare franceze au fost vizate de atacul terorist inițiat de un alt

individ, în care și-au pierdut viața 58 de militari. Situația a culminat cu preluarea controlului asupra Beirutului de Vest, la 6 februarie 1984, de către milițiile musulmane šiite.

Tensiunea dintre Israel și Liban a fost intensificată de decizia libanezilor de a prelua o parte din fluxul de apă al unui afluent al râului Iordan. Israelul a catalogat această hotărâre drept „intolerabilă” și a amenințat că va face din nou uz de forță (The Washington Institute 2022). Profitând de retragerea israeliană, OEP s-a reinstalat în taberele militare palestiniene din sudul Libanului. Din acel moment, tensiunile au devenit constante în zonă. Situația s-a complicat și mai mult pe 19 mai 1985, când în lagăre a început războiul între mișcarea Amal și palestinieni, care s-a soldat cu peste 1.000 de morți și 4.000 de răniți, în decurs de o lună. Aceste ciocniri au durat până în 1988. Atât Israelul, cât și Libanul au contribuit, în timpul războiului, la alimentarea tensiunii cu amenințări și atacuri ocazionale pe teritoriul inamic (Chaigne-Oudin & El Houry 2020).

Cea de-a treia etapă a războiului (1987-1990)

O serie de evenimente au marcat această perioadă din istoria recentă a Libanului. Astfel, la 1 iunie 1987, premierul libanez Rashid Karami, musulman sunnit, a fost asasinat cu o bombă amplasată în elicopterul cu care se deplasa. În urma acestui act terorist, portofoliul de prim-ministru a fost preluat de Selim el Hoss, tot un musulman sunnit. Pe 22 septembrie 1988, mandatul de președinte al lui Amin Gemayel s-a încheiat fără numirea unui succesor. Libanul funcționează, deocamdată, cu două guverne rivale: un guvern militar condus de generalul Michel Aoun⁸, sprijinit de creștini și de Irak, și, respectiv, un guvern civil condus de Selim el Hoss, sprijinit de musulmani și de Siria. Pe 14 martie 1989, generalul Michel Aoun a declarat un „război de eliberare” împotriva ocupației siriene. Conflictul armat a reprezentat o rundă finală devastatoare a războiului civil libanez, pe măsură ce a antrenat și facțiunile creștine (Tristam 2019).

Pe 22 septembrie 1989, Liga Arabă a dispus încetarea focului. În aceeași zi, președintele ales, René Muawad, a fost asasinat. Acesta a fost înlocuit de Elias

Harawi. Oficialii libanezi și cei ai rivalilor s-au întâlnit la Taif, în Arabia Saudită, sub conducerea liderului sunnit libanez Rafik Hariri. Acordul Taif a marcat sfârșitul războiului civil, prin reîmpărțirea puterii în Liban. Creștinii au pierdut majoritatea în Parlament și au acceptat o reorganizare, președintele având să fie creștin maronit, prim-ministrul musulman sunnit și președintele Parlamentului musulman šiit. Astfel, Acordul Taif din 1989 a inaugurat sfârșitul luptelor (Tristam 2019).

Concluzii

Războiul civil libanez a fost, în esență, condus de elitele economice și politice mercantile, clasa compradorilor⁹, care controlau statul și societatea libaneză împotriva clasei de mijloc și a celei mai sărace, clasa muncitoare. Scopul acestei terori sau al violenței organizate a fost de a supune clasele subordonate care, la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, s-au revoltat împotriva sistemului confesional care funcționa în beneficiul clasei compradorilor. Revolta a fost exprimată prin aderarea exponenților clasei muncitoare la partide naționaliste și de stânga interconfesionale. Prin urmare, violența a avut ca scop restabilirea ordinii confesionale ca mijloc de restaurare a unui sistem hegemonic care servea interesele clasei compradorilor într-un moment în care această clasă își reabilita rolul economic prin resuscitarea sistemului financiar. Această reabilitare a avut loc prin Acordul de la Taif, semnat de parlamentarii libanezi în 1989, sub auspiciile Siriei, Arabiei Saudite și Statelor Unite, pentru a favoriza noua elită mercantilă condusă de Rafiq Hariri (Tristam 2019). Pe parcursul celor 15 ani de lupte, aproximativ 90.000 de persoane și-au pierdut viața. Uneori cifrele, de până la 150.000 de persoane, care sunt adesea oferite, par să se fi bazat pe rapoartele presei internaționale de la începutul anilor 1990. Chiar și așa, aceste informații au fost colectate în condiții extrem de dificile și este posibil ca numărul real să depășească 100.000 de victime. Din cele 90.000 de persoane ucise, aproape 20.000 sunt persoane care au fost răpite sau au dispărut și care trebuie să fie considerate decedate, deoarece nu au fost identificate. Aproape 10.000 au fost grav răniți, iar aproape un milion de persoane, adică două treimi din populația libaneză, au fost strămutate (Haugbolle 2011).

⁷ Președintele Bashir Gemayel a murit într-o explozie cu bombă, orchestrată de Habib Shartouni, membru al Partidului Național Socialist Sirian (Bergman 2019: 351-356).

⁸ Michel Naim Aoun (în arabă ميشال نجيم عون – Mišāl Na‘īm ‘Awn) (n. 1933), de religie creștin-maronit, ofițer de artilerie în armata libaneză în urma absolvirii Academiei Militare în 1955, a devenit în 1984, la 49 de ani, cel mai tânăr comandant al armatei. Pe 22 septembrie 1988, președintele Amin Gemayel l-a numit prim-ministru interimar al unui guvern militar, decizie care a condus la apariția a două guverne rivale care s-au luptat pentru putere. Aoun a declarat Războiul de eliberare împotriva forțelor armate siriene la 14 martie 1989, opunându-se Acordului Taif și refuzând să-i recunoască pe președinții nou aleși René Moawad și Elias Hrawi. Actualmente este cel mai în vârstă președinte. (Michel Aoun n.d.)

⁹ *Burghezie compradoră* – parte a burgheziei din țările coloniale și dependente, care pactizează cu reprezentanții ai capitalismului monopolist din străinătate în scopul menținerii asupra teritoriilor coloniale. (Dexonline n.d.)

Articolul a urmărit să ilustreze deteriorarea treptată a statului libanez, pe fundalul rivalităților religioase ale diverselor comunități din țară și al creșterii autorității milițiilor care tindeau să asigure securitatea acolo unde statul nu putea, dar și să evidențieze

numeroasele cauze ale războiului civil din Liban, unele provenind din istoria mai veche sau, respectiv, mai nouă a țării, dar care pot fi generalizate ca o criză tot mai mare de insecuritate, provocată de slăbiciunile statului și intervenția unor interese și forțe străine.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Cărți:

Bergman, R. (2018). *Rise and Kill First: The Secret Targeted History of Israel's Assassinations*, New York: Random House, (tradusă în limba română: Bergman, R. (2019) *Ridică-te și ucide primul, Istoria secretă a asasinatelor planificate ale Israelului*, București: Editura Rao).

Rolland, J. C. (2003). *Lebanon: Current Issues and Background*, New York: Nova Publishers.

Rugh, W. A. (2004). *Arab Mass Media, Newspapers, Radio, and Television in Arab Politics*, Westport: Greenwood Publishing Group.

Articole în ziare:

Friedman, T. L. (1982). Israeli Jets Raid P.L.O. in Lebanon; *Shelling follows*, *The New York Times* <http://nytimes.com/1982/05/10/world/israeli-jets-raid-plo-in-lebanon-shelling-follows.html> (accesat la 25.08.2022)

Moubayed, S. (2007). Lebanon douses a terrorist fire, *Asia Times*. (accesat la 25.08.2022)

Resurse web:

Amiot, H. (2020). La guerre du Liban 1975-1990: entre fragmentation interne et interventions extérieures. <https://www.lescledumoyenorient.com/La-guerre-du-Liban-1975-1990-entre-fragmentation-interne-et-interventions> (accesat la 25.08.2022)

BBC News. (2011). Lebanon country profile. <https://www.bbc.co.uk/news/mobile/world-middle-east-14647308> (accesat la 26.08.2022)

BBC News. (2007). Who are the Maronites? https://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6932786 (accesat la 26.08.2022)

Chaigne-Oudin, A-L, El Khoury, Y. (2020). Guerre civile libanaise. <https://www.lescledumoyenorient.com/Guerre-civile-libanaise.html> (accesat la 26.08.2022)

De Clerck, Dima. (n.d.). Ex-militia fighters in post-war Lebanon. https://academia.edu/7841976/Ex_militia_fighters_in_post_war_lebanon (accesat la 26.08.2022)

Dexonline. (n.d.) *Comprador*. În Dexonline <https://dexonline.ro/definitie/comprador> (accesat la 28.08.2022)

Druzi (n.d.) În Wikipedia. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Druzi> (accesat la 29.08.2022)

Global Security, US Multinational Force (USMNF). (n.d.). Lebanon. <https://www.globalsecurity.org/military/ops/usmnf.htm> (accesat la 25.08.2022)

Haugbolle, Sune (2011) Historiography and memory of the lebanese Civil War 1975-1990 <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/fr/document/historiography-and-memory-lebanese-civil-war.html> (accesat la 29.08.2022)

Joe, J. (n.d.). History of Libanon: The Heart of Levant. https://www.Joe,.com/history/history-of-lebanon/#-The_Lebanese_Civil_War (accesat la 25.08.2022)

Khoder, P. (2016). Le 23 août 1982, Bachir Gemayel était élu président de la République. <https://www.lorientlejour.com/article/1003057/le-23-aout-1982-bachir-gemayel-etait-elu-president-de-la-republique.html> (accesat la 26.08.2022)

Lebanese Civil War. (n.d.) În Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Lebanese_Civil_War (accesat la 25.08.2022)

Maroniți. (2014). În Wikipedia. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Maroniți> (accesat la 26.08.2022)

Micheal Aoun (n.d.) În Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Aoun (accesat la 28.08.2022)

Reilly, James A. (1982). Israel in Lebanon, 1975-1982. <https://merip.org/1982/09/israel-inlebanon-1975-1982/> (accesat la 25.08.2022)

The Washington Institute. (2022). The Wazzani Water Dispute: More Tension along the Israel-Lebanon Border. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/wazzani-water-dispute-more-tension-along-israel-lebanon-border> (accesat la 26.08.2022)

Tristam, P. (2019). Timeline of the Lebanese Civil War From 1975 to 1990. <https://www.thoughtco.com/timeline-of-the-lebanese-civil-war-2353188> (accesat la 25.08.2022)

